
Metodické vysvětlivky:

Obyvatelstvo

Trvale bydlící osoby v rozhodný okamžik sčítání přítomné ve svých bytech nebo ubytovacím zařízení sloužícím k trvalému (dlouhodobému) ubytování, byly sečteny jako osoby **trvale bydlící přítomné**; pokud nebyly v rozhodný okamžik sčítání přítomny v bytech svého trvalého bydliště, byly zapsány ve sčítacím archu (lístku) jako trvale bydlící, ale **dočasně nepřítomné** a jako dočasně přítomné byly sečteny v místě svého dočasného pobytu (kromě případů práce na noční směně apod.). **Trvalým bydlištěm** sčítané osoby bylo místo (okres, obec, dům, byt), v němž byla sčítaná osoba přihlášená k trvalému pobytu. Sčítací lístky za osoby dočasně přítomné se porovnávaly se zápisem ve sčítacím archu místa trvalého bydliště a případně se v místě trvalého bydliště sčítací arch doplnil. Výsledky sčítání lidu byly zpracovány za obyvatelstvo bydlící (přítomné a nepřítomné). Údaje o **obyvatelstvu v bytech** zahrnují obyvatelstvo trvale bydlící v bytech a z dočasně přítomného obyvatelstva pouze uživatele bytů dočasně přítomné z důvodu zaměstnání, studia nebo učení.

Základem zpracování **věkového složení obyvatelstva** byla data narození (den, měsíc, rok) převzatá z rodného čísla po ověření s datem narození.

Rodinný stav se zjišťoval podle právního stavu. Faktická manželství (poměr druh - družka) byla zjišťována pouze v otázce o vztahu k uživateli bytu a k osobě v čele hospodařící a censové domácnosti.

Údaje o **plodnosti žen** byly zjišťovány u všech žen starších 15 let bez ohledu na jejich rodinný stav zápisem počtu všech živě narozených dětí a počtu dětí z nynějšího (posledního) manželství. Údaje byly doplněny i zjišťováním pořadí manželství.

U státního občanství se rozlišovalo občanství České republiky a Slovenské republiky. Státní občanství ČR měly v podstatě osoby narozené na území České republiky a občanství SR osoby narozené na území Slovenské republiky. Děti mladší 15 let mají státní občanství svých rodičů; v případě rozdílného státního občanství rodičů nabývají občanství té republiky, na jejímž území se narodily.

Národností se při sčítání rozuměla příslušnost sčítané osoby k národu a bylo ponecháno každému, aby svoji národnost zapsal podle vlastního přesvědčení. Národnost dětí do 15 let se uváděla podle rodičů a pokud se rodiče hlásili k různým národnostem, na základě dohody rodičů podle národnosti jednoho z nich.

Jako **mateřský jazyk** byl zjišťován jazyk, kterým převážně hovořili rodiče se sčítanou osobou v jejím dětství; v případě rozdílných jazyků rodičů se uvedl ten, kterým s dítětem hovořila matka.

Náboženským vyznáním se rozuměla účast na náboženském životě některé církve nebo vztah k ní. Každý občan se mohl svobodně rozhodnout, ke kterému náboženskému vyznání se přihlásí, nebo zda uvede, že je bez vyznání, příp. otázku nevyplní. U dětí do 15 let uvedli náboženské vyznání rodiče podle svého uvážení.

Jako **trvalé bydliště v době narození** se zaznamenalo trvalé bydliště matky v době narození sčítané osoby. Uvedla se obec a okres, u narozených v cizině název státu.

Školní vzdělání osob starších 15 let se zjišťovalo podle dokončené školy příslušného stupně; zjišťoval se nejvyšší dokončený stupeň vzdělání.

Za *ekonomicky aktivní* se považovaly všechny osoby, které byly v rozhodný okamžik sčítání v pracovním, členském, služebním nebo v obdobném poměru k nějaké organizaci, družstvu, soukromé osobě nebo jinému právnímu subjektu, zaměstnavatelé, pomáhající, hledající zaměstnání, osoby samostatně činné (soukromé hospodářící rolníci, řemeslníci, živnostníci apod.), a to bez ohledu na délku pracovního úvazku. Mezi ekonomicky činné patřily z hlediska sčítání rovněž osoby v základní vojenské službě, event. náhradní službě, na vojenském cvičení, ve vazbě a ve výkonu trestu odnětí svobody, a dále pracující důchodci, ženy na mateřské dovolené event. další mateřské dovolené a muži - příjemci rodičovského příspěvku, pokud trval jejich pracovní poměr.

Osoby *hledající zaměstnání* zahrnovaly všechny nezaměstnané hledající zaměstnání bez ohledu na to, zda byli či nebyli registrováni na pracovním úřadě a zda pobírali příspěvek.

Osoby *ekonomicky neaktivní s vlastním zdrojem obživy* byly převážně důchodci, osoby žijící z důchodu po živiteli, stipendisté, osoby žijící z výnosu majetku (nájemné z nemovitostí, úspory, dividendy, renta apod.).

Další základní skupinu obyvatelstva tvořily *osoby závislé* svou obživou na živiteli (ekonomicky aktivním nebo neaktivním s vlastním zdrojem obživy). Osoby závislé obživou na živiteli jsou především děti, žáci základní nebo střední školy, učni, studenti, ženy v domácnosti.

Údaje o *zaměstnání* sloužily ke třídění osob ekonomicky aktivních podle skutečně vykonávané profese (funkce) v době sčítání. Zaměstnání měly sčítané osoby zapsat označením, které vyplývalo z jejich funkčního zařazení (technické a administrativní funkce) a podle katalogu zaměstnání (dělnické profese). Nepracující důchodci zapisovali své poslední zaměstnání, z něhož byl přiznán důchod. Zpracování údajů o zaměstnání bylo provedeno podle "Seznamu zaměstnání pro zpracování výsledků sčítání lidu, domů a bytů 1991", který navazoval na Jednotnou klasifikaci zaměstnání.

Společenská skupina byla zjišťována podle postavení v zaměstnání vykonávaném v době sčítání nebo před odchodem do důchodu. Společenská skupina *dělníků a zaměstnanců* zahrnuje osoby pracující za mzdu. U těchto osob byl rovněž zjišťován sektor národního hospodářství, ve kterém uvedené osoby pracovaly - státní, družstevní, soukromý nebo smíšený. Za *členy zemědělských a jiných družstev* výrobního charakteru byly považovány pouze osoby s členským poměrem k družstvu (nepatřili sem ani zaměstnanci družstev, ani členové spotřebních a bytových družstev). Do společenské skupiny *zaměstnavatelů* byly zahrnuty osoby zaměstnávající jednoho nebo více námezdních pracovníků. Osoby zaměstnávající pouze bezplatně pomáhající rodinné příslušníky sem nepatřily. Společenskou skupinu *soukromě hospodářících rolníků* zapsali ti, kteří nezaměstnávali žádné další pracovníky (kromě event. bezplatně pomáhajících). Do společenské skupiny *samostatně činných* patřili řemeslníci, živnostníci, advokáti apod., kteří pracovali samostatně na základě živnostenského zákona nebo dalších obdobných právních předpisů, pokud nezaměstnávali žádné další pracovníky. *Osoby svobodných povolání* byly osoby, které pracovaly za honoráře, jež byly jejich jediným nebo hlavním zdrojem obživy, a které nebyly v pracovním nebo obdobném poměru (např. spisovatelé, akademičtí malíři, skladatelé apod.). Skupinu *pomáhajících* tvořily osoby bezplatně pracující v soukromém sektoru, zejména v rodinném hospodářství (zemědělství, živnosti), a to bez ohledu na délku odpracované denní nebo týdenní doby. Zpracování dat za socioprofesionální skupiny ekonomicky aktivních osob bylo provedeno na podkladě odvození podle zapsaného zaměstnání a společenské skupiny.

Zařazení sčítaných ekonomicky aktivních osob podle *odvětví národního hospodářství* vycházelo ze zápisů názvů závodů, družstev, úřadů, ústavů podle druhu provozované nebo převažující činnosti.

Dojížd'kou do zaměstnání, školy nebo učení se rozuměla dojížd'ka (docházka) mimo hranice obce, v níž měla sčítaná osoba trvalý pobyt. Údaje o dojížd'ce byly zpracovány ze zápisů o místě (obci, okresu) trvalého bydliště sčítané osoby a o místě (obci, okresu) výkonu zaměstnání, učebního poměru nebo sídla školy, a to ve smyslu bezprostředního místa pracoviště (školy, učení), nikoli sídla organizace.

Domácnosti

Vztahy zjišťované mezi osobami obývajícími týž byt byly základem zpracování za nejmenší kolektivity, tj. censové domácnosti a společně hospodařící domácnosti.

Censové domácnosti jsou nejmenší sociální kolektivity osob bydlících v jednom bytě, konstruované v rámci jedné hospodařící domácnosti podle příbuzenského nebo jiného vztahu jednotlivých osob zapsaných ve sčítacím archu; jejich základem je pojem rodiny. Podle tohoto pojmu se dělí soubory osob bydlících v bytě na čtyři základní typy censových domácností:

1. domácnosti rodinné, jejichž jádrem je

- a) **úplná rodina** - manželská dvojice (nebo tzv. faktické manželství druha a družky) bez dětí nebo s dětmi (bez zřetele k jejich věku, pokud dospělé děti netvoří samostatnou censovou domácnost);
- b) **neúplná rodina** - jeden z rodičů alespoň s jedním dítětem (opět bez ohledu na věk dítěte, ale se zřetelem ke společnému hospodaření);

2. ostatní domácnosti

- a) **vícečlenná nerodinná domácnost**, kterou tvoří dvě nebo více jednotlivých osob, příbuzných i nepříbuzných, hospodařících společně, netvořících však domácnost rodinnou;
- b) **domácnost jednotlivce** - jediná fyzická osoba bydlící v bytě buď sama, nebo jako podnájemník, nebo bydlící společně s další censovou domácností, ale hospodařící samostatně.

Další jednotlivé osoby - jedna, dvě nebo i více, pokud netvořily rodinnou domácnost ani nebyly podnájemníky, avšak hospodařily společně s censovou domácností rodinného typu (s níž trvale bydlely v jednom bytě), se připočítávaly ke členům této censové domácnosti.

Samostatnou censovou domácnost tvořila též vdaná žena, která neměla dítě nebo s níž nebydlelo žádné její dítě, a důvodem odloučeného bydlení od manžela byla skutečnost, že nemají vlastní byt.

Podnájemníci tvořili vždy samostatnou censovou domácnost.

Společenská skupina domácnosti byla odvozena podle společenské příslušnosti osoby stojící v jejím čele; v případě úplné rodiny to byl muž, v případě neúplné rodiny vždy rodič (v třígeneračních neúplných rodinách zpravidla zástupce prostřední generace). Samostatnou skupinu tvořily domácnosti důchodců v čele s nepracujícím důchodcem.

Hospodařící domácnost tvoří osoby společně bydlící a společně hospodařící, tj. které trvale hradí společně hlavní výdaje domácnosti jako je strava, nájemné, provozní výdaje domácnosti, údržba bytu či domku apod.

Podkladem pro zpracování dat o hospodařících domácnostech bylo prohlášení sčítaných osob, zapsané ve sčítacím archu, zda hospodaří společně či odděleně. Podnájemníci a domácnosti podnájemníků byly vždy považovány za samostatně hospodařící domácnosti. Hospodařící domácnost může být zároveň censovou domácností nebo se může skládat ze dvou (více) censových domácností. Domácnosti hospodařící i censové byly vytvořeny z osob trvale bydlících v bytech a mimo byty a z osob s dočasným pobytem v bytech z důvodu zaměstnání nebo studia.

Domy

Do zpracování údajů o *domech* byl zahrnut

- každý samostatný dům určený k bydlení s vlastním popisným nebo evidenčním číslem
- každá samostatná obytná nebo obydlená budova s vlastním vchodem, i když neměla vlastní číslo.

Z *domů sloužících k rekreaci* byly zahrnuty do zpracování

- nevyčleněné rekreační chalupy (neobydlený dům s neobydleným bytem, byty)
- objekty s charakterem rekreačního ubytovacího zařízení (zařízení kolektivní rekreace).

Naopak vyčleněné rekreační chalupy, rekreační chaty a domky, i když byly trvale obydlené, se do počtu domů nezahrnovaly.

Ve zpracování výsledků sčítání se rozlišují tyto druhy budov:

- rodinný domek* s obytnou plochou do 150 m² má v převážné většině jeden nebo dva byty (výjimečně 3 byty). Patří sem rovněž nevyčleněné rekreační chalupy, využívané k rekreaci (převážně dřívější zemědělské usedlosti);
- bytový dům* s více byty přístupnými ze společné chodby nebo schodiště. Patří sem také vily nesplňující podmínky rodinného domku;
- ostatní budovy* sloužící k dlouhodobému (trvalému) bydlení nebo ubytování jednotlivých osob buď individuálního charakteru (jako jsou svobodárny, penziony apod.) nebo kolektivního charakteru (jako jsou studentské koleje, internáty, domovy mládeže, domovy důchodců apod.), zahrnující i neobytné provozní budovy sloužící k jiným účelům než k bydlení, pokud je v nich alespoň jeden byt;

Převážná většina tabulek byla zpracována za trvale obydlené domy, v nichž byl alespoň jeden trvale obydlený byt a alespoň jedna trvale bydlící osoba; přitom v takových domech mohly být i byty neobydlené.

Soubor *neobydlených domů* tvoří různé druhy budov, v nichž nebyl v rozhodný okamžik sčítání ani jeden trvale obydlený byt. Objekty bez bytů a bez ubytovacích zařízení, které podléhaly sčítání jen z důvodu přenocování osoby, nebyly do zpracování zařazeny.

Stáří domů (bytů) bylo zjišťováno jako období výstavby (předání domu k užívání - kolaudace).

Byty

Bytem se rozuměla místnost nebo soubor obytných místností a jejich příslušenství, které sloužily nebo jsou určeny k trvalému bydlení a tvořily jeden stavebně technický celek.

Administrativně rozdělený byt je ve výsledcích započten jako jediná bytová jednotka.

Z hlediska sčítání se vedle bytů v tradičním smyslu považovaly za byty též jednotlivé místnosti ve svobodárnách, penzionech, domech hotelového typu apod. (i když měly jen částečné příslušenství), pokud sloužily k ubytování trvalého charakteru na základě výměru vydaného příslušným orgánem státní správy nebo jím pověřenou bytovou správou a které byly směnitelné za jinou bytovou jednotku.

Údaje o bytech jsou zpracovány převážně za *byty trvale obydlené*. To jsou byty uživatelů, kteří jsou v bytě hlášeni k trvalému pobytu; kromě toho se však k trvale obydleným bytům počítají i byty, jejichž uživatelé jsou v bytě hlášeni sice jen k dočasnému pobytu, ale bydlí v místě fakticky z důvodu zaměstnání, studia nebo učení. Uživatelé těchto bytů jsou zahrnuti i do celkového počtu bydlících osob v tabulkách o bytech (v tabulkách o obyvatelstvu jsou tyto osoby zahrnuty pouze v místě jejich trvalého bydliště).

Za *obytnou místnost* se v souladu se zákonem považovala

- a) obytná místnost o podlahové ploše 8 m² a větší, která je přímo osvětlená a větratelná, lze ji přímo nebo dostatečně nepřímo vytápět a je vzhledem ke svému stavebně technickému uspořádání a vybavení určena k celoročnímu bydlení;
- b) obytná kuchyně (s plochou nad 8 m²), jestliže byla jedinou obytnou místností bytu.

Do počtu obytných místností nad 4 m² podlahové plochy jsou zahrnuty všechny obytné místnosti s plochou nad 8 m² včetně kuchyní a dále obytné místnosti s plochou 4,0 - 7,9 m² (např. malé kuchyně, nikoliv však předsíně, komory a jiné části příslušenství bytu).

Obytnou plochu bytu (obytných místností) tvoří podlahová plocha obytných místností, které měří 8 m² a více a část plochy kuchyně, která převyšuje 12 m², resp. u bytů, které se skládají pouze z jedné obytné místnosti měřící alespoň 8 m² (jíž může být i obytná kuchyně), celá podlahová plocha této místnosti.

Celková plocha bytu je plocha všech místností bytu, tj. podlahová plocha všech obytných místností (včetně místností pod 8 m²), celá plocha kuchyně (kuchyňského koutu), plocha předsíně (haly) a celá plocha příslušenství bytu (koupelny, záchodu, spíže, komor atd.)

Za *bezplatně užívané byty* se považují byty ve vlastním rodinném domku (zemědělské usedlosti), ve vlastním domě v soukromém vlastnictví, dále pak byty v osobním vlastnictví a ostatní případy bezplatného užívání bytu.

Byty družstevní jsou převážně byty v domech stavebních bytových družstev, ale i byty postavené družstevně v nájemních bytových domech (např. půdní vestavba). Byty v domech dřívějších lidových bytových družstev a všechny druhy podnikových bytů byly zahrnuty do bytů nájemních.

Byty nájemní jsou byty užívané na základě nájemní smlouvy nebo dekretu. Nájemní byty mohou být i v

rodinných domcích, resp. celý rodinný domek může být jako nájemní.

Bytové kategorie: Byty *I. kategorie* jsou byty s ústředním, dálkovým a etážovým topením (na plyn, elektřinu a na pevná paliva mimo byt) nebo s elektrickými kamny, převážně s úplným základním příslušenstvím. Do *II. kategorie* jsou zahrnuty byty s výše uvedeným vytápěním, ale bez vlastního úplného základního příslušenství nebo byty bez tohoto vytápění s úplným základním příslušenstvím. Do *III. kategorie* patří byty bez výše uvedených druhů vytápění a buď jen s koupelnou nebo jen se splachovacím záchodem. Ve *IV. kategorii* jsou byty bez výše uvedených druhů topení a bez základního nebo s neúplným základním příslušenstvím. Základním příslušenstvím bytu se rozumí vlastní koupelna nebo sprchový kout s tekoucí vodou v bytě nebo v domě mimo byt a vlastní splachovací záchod v bytě nebo v domě mimo byt.

Vybavení trvale obydleného bytu (bytové domácnosti) mrazničkou, chladničkou s mrazicí skříňkou, automatickou pračkou, televizorem a telefonem se zjišťovalo bez zřetele k tomu, zda zařízení je součástí bytu nebo vlastnictvím uživatele bytu nebo některého člena jeho domácnosti. Vybavení domácnosti osobním automobilem se zjišťovalo bez zřetele k tomu, zda je vlastníkem uživatel bytu nebo některý člen domácnosti bydlící v bytě.

Totéž platilo i při zjišťování **rekreačních možností bytových domácností** (rekreační chata, domek, chalupa). Při sčítání se zjišťovalo, zda bytová domácnost určité vybavení má (vlastní nebo v nájmu), nikoliv počet těchto zařízení.

Neobydlený byt je takový byt, který neměl v rozhodný okamžik sčítání žádného uživatele, např. z důvodu přestavby, nezpůsobilosti k užívání, demolice, pro změnu uživatele, pozůstalostní řízení, o byt nebyl zájem nebo byl dosud neobydlen po kolaudaci. Za neobydlený byt byl z hlediska sčítání považován také byt v nevyčleněné rekreační chalupě.

Srovnatelnost výsledků sčítání 1991 a 1980

Publikované údaje jsou plně srovnatelné s výsledky sčítání lidu, domů a bytů 1980 s dále uvedenými výjimkami:

Při sčítání 1991 byly zjišťovány samostatně **národnosti** česká, moravská, slezská, zatímco při sčítání v roce 1980 pouze národnost česká. Kromě toho byla dána obyvatelstvu při sčítání 1991 možnost deklarovat samostatně i národnost romskou. Při sčítání lidu v roce 1980 byla národnost ukrajinská a rusínská sloučena v jeden údaj, při sčítání 1991 byly tyto národnosti sledovány odděleně. Nově byly zpracovány také další národnosti (řecká, bulharská apod.).

Při sčítání lidu, domů a bytů 1980 zjišťovaný ukazatel "zdroj obživy" byl nahrazen ve sčítání 1991 otázkou o **ekonomické aktivitě obyvatelstva** a bylo rozšířeno zjišťování **společenské skupiny** tak, aby byla zajištěna srovnatelnost výsledků čs. sčítání s metodikou OSN/EHK (vyčíslení osob hledajících zaměstnání, pomáhajících v soukromém sektoru; zařazení společenské skupiny zaměstnavatelů, rozdělení ekonomicky aktivního obyvatelstva podle sektorů národního hospodářství) a zároveň srovnatelnost s výsledky předchozích sčítání.

Oproti minulému sčítání 1980 byla do programu sčítání lidu, domů a bytů 1991 zařazena otázka na **náboženské vyznání** obyvatelstva (naposledy zjišťované při sčítání k 1.3.1950) a na **trvalé bydliště matky v době narození** sčítané osoby.

Ve výsledcích sčítání roku 1980 byly uváděny jako samostatné údaje domy neobydlené a občas obydlené. Tomuto údaji odpovídá údaj o *neobydlených domech* zjišťovaný při sčítání 1991; údaje však nejsou plně srovnatelné, protože tzv. rekreační chalupy a byty v nich byly v roce 1980 sečteny jako "občas obydlené" bez ohledu na to, zda chalupa byla či nebyla vyňata z bytového fondu. Při sčítání 1991 nebyly vyčleněné rekreační chalupy do domovního a bytového fondu zahrnuty. Totéž platí i pro údaje o *neobydlených bytech*.

Údaje o *kategorii vybavení bytu*: v roce 1991 byly do I. kategorie zařazeny i byty s etážovým topením na plyn, elektřinu a na pevná paliva (pokud byl zdroj mimo byt) a byty s elektrickými kamny (akumulačními), které měly úplné vlastní příslušenství; v roce 1980 byly tyto byty zahrnuty ve II. kategorii.

Srovnání výsledků sčítání lidu 1991 s bilancí obyvatelstva:

Bilance pohybu obyvatelstva v období 1981 - 1990 vychází z definitivních výsledků sčítání lidu k 1.11.1980. Registrací narozených, zemřelých a stěhování byl vyčíslen počet obyvatel České republiky k 28.2.1991 na **10 364 987**; sčítáním lidu bylo zjištěno **10 302 215** obyvatel. To znamená, že výsledky sčítání lidu byly oproti bilanci nižší o zhruba 63 tisíc osob.

Porovnání výsledků sčítání lidu a výsledků demografické bilance

	ČSFR	ČR	SR
Počet obyvatel k 1.11.1980 (sčítání lidu)	15 283 095	10 291 927	4 991 168
Počet obyvatel k 3.3.1991 (sčítání lidu)	15 576 550	10 302 215	5 274 335
Počet obyvatel k 28.2.1991 podle demografické bilance	15 678 217	10 364 987	5 313 230
Rozdíl mezi počty obyvatel 1991 podle bilance a podle sčítání v %	101 667 0,7	62 772 0,6	38 895 0,7
Přírůstek obyvatelstva 1.11.1980 - 28.2.1991 podle demografické bilance:			
Přirozený přírůstek	410 798	51 365	359 433
Saldo evidované migrace	-15 676	21 695	-37 371
Přírůstek celkem	395 122	73 060	322 062
Přírůstek podle sčítání	293 455	10 288	283 167
Rozdíl mezi přírůstky v %	101 667 0,7	62 772 0,6	38 895 0,7

Příčin tohoto rozdílu je několik, i když jednoznačně můžeme identifikovat jen některé z nich:

1. Výsledky sčítání 1980, které jsou výchozím stavem bilance obyvatelstva, jsou zatíženy dvěma chybami, které nelze spolehlivě kvantifikovat:
 - započtením určitého počtu osob, které ilegálně emigrovaly, fakticky nebyly na území ČSFR přítomny, avšak byly sečteny, neboť de iure zde byly dosud hlášeny k trvalému pobytu;
 - vlastní chybou sčítání (nesečtení osob, které se sčítání záměrně vyhnuly).
2. Bilanci přirozeného přírůstku obyvatelstva lze považovat za velmi spolehlivou, neboť údaje jsou kontrolovány posloupností řadových čísel matričních záznamů. Určitou chybu je možno předpokládat ve statistice vnitřního stěhování (neplnění přihlašovací povinnosti občany, chyby v evidenci ohlašoven pobytu); tato chyba se ale může projevit především ve výsledcích za menší územní celky a jednotlivé obce.
3. Bilance zahraničního stěhování neobsahuje do prosince roku 1989 údaje o tzv. ilegální emigraci, které byly utajovány. Počet těchto "emigrantů" činil v období 1.1.1981 až 4.12.1989 (kdy byly změněny předpisy o cestovních dokladech) podle údajů federálního ministerstva vnitra v ČSFR 50 313 osob, z toho v České republice 36 754 osob.
4. Vlastní chyba sčítání 1991. Částečně se mohl zvýšit počet lidí odmítajících sečtení jak z důvodu vyhýbání se jakékoliv evidenci (trestně stíhané osoby, zvýšení počtu osob "na kraji společnosti", amnestování) nebo subjektivně považujících sčítání za nepřípustný zásah do osobních svobod.

Souhrn těchto faktorů je vyjádřen zmíněným rozdílem. Diferenci je možno hodnotit s přihlédnutím k podmínkám přípravy a vlastního provedení sčítání celkově jako příznivě nízkou (0,6 % v ČR), zvláště při srovnání se známým objemem tzv. ilegální emigrace, který ji dále fakticky snižuje téměř o polovinu. Nejdůležitějším závěrem provedené analýzy je fakt, že ani v regionálním měřítku se mezi okresy nevyskytly velké diference, které by upozorňovaly na eventuální neúplnost sčítání. V převážné části okresů se zmíněný rozdíl pohyboval kolem 1 %. Více obyvatel než uvádí bilance bylo sečteno pouze v 6 okresech. Lze tedy soudit, že sčítání proběhlo se zcela uspokojivou mírou úplnosti, zvláště ve srovnání s řadou jiných srovnatelných zemí, kde se rozdíl mezi výsledky sčítání a demografickou bilancí pohybuje v řádech několika stovek tisíc osob.